

INVESTITSIYAVIY MUHIT BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA MA'MURIY TARTIB-TAOMILLARNING HUQUQIY KAFOLATLARI

*O'zbekiston Milliy Universiteti
Huquqiy fanlar kafedrası
stajyor-o'qituvchisi Aktamov Shavkat*

Annotatsiya / Abstract

Ushbu ilmiy maqolada mamlakatimiz investitsiyaviy jozibadorligini oshirishda "Ma'muriy tartib-taomillar to'g'risida"gi Qonunning tutgan o'rni va ahamiyati tizimli yoritilgan. Davlat organlarining investorlar bilan munosabatlarida qonuniylik, mutanosiblik va qonuniy ishonchning himoya qilinishi kabi fundamental tamoyillarning amalda qo'llanilishi tahlil etilgan. Maqolada investorlarning huquqlarini ma'muriy organlarning noqonuniy yoki asossiz qarorlaridan himoya qilishning huquqiy mexanizmlari qiyosiy o'rganilib, ma'muriy tartib-taomillar zanjiridagi uzilishlarni bartaraf etish hamda qonunchilikni takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar / Keywords

Investitsiya muhiti, ma'muriy tartib-taomillar, ishonchning himoya qilinishi, mutanosiblik prinsipi, ma'muriy akt, huquqiy kafolat, ma'muriy eshitish, "Yaxshi boshqaruv" konsepsiyasi.

Kirish (Introduction)

Iqtisodiyotni tarkibiy jihatdan modernizatsiya qilish va xorijiy kapital oqimini barqaror jalb etish to'g'ridan-to'g'ri davlat boshqaruvi apparatining shaffofligi, hisobdorligi va prognoz qiluvchanligiga bog'liq. Global iqtisodiy raqobat sharoitida investorlar nafaqat soliq va bojxona imtiyozlariga, balki o'zlari kapital kiritayotgan mamlakatdagi huquqiy barqarorlikka birinchi galdagi mezon sifatida qaraydilar. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, investor uchun eng katta xavf — bu shunchaki iqtisodiy kon'yunkturaning o'zgarishi emas, balki davlat organlari tomonidan qabul qilinadigan kutilmagan, asossiz, subyektiv xarakterga ega bo'lgan ma'muriy qarorlardir.

Shu bois, "Ma'muriy tartib-taomillar to'g'risida"gi Qonun normalarining investorlar bilan munosabatlarda to'liq va so'zsiz ijro etilishini ta'minlash, ya'ni ma'muriy tartib-taomillarning aniq kafolatlarini belgilash mamlakat iqtisodiy barqarorligining bosh ustunidir. Maqolaning dolzarbligi ham ma'muriy-huquqiy kafolatlar orqali xususiy mulk daxlsizligi va investitsiya daxlsizligini real ta'minlash mexanizmlarini tahlil qilish zarurati bilan belgilanadi.

Adabiyotlar tahlili (Literature Review)

Ma'muriy tartib-taomillarning iqtisodiy samaradorligi hamda investitsiyaviy muhitga ta'siri xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan keng o'rganilgan. G'arb huquqiy doktrinasi ushbu munosabatlar BMT va Jahon banki tomonidan ilgari surilgan **"Yaxshi boshqaruv"** (*Good Governance*) konsepsiyasi doirasida talqin qilinadi.

Nemis ma'muriy huquqi maktabi vakillari (masalan, X. Maurer, F. Shox) o'z asarlarida ma'muriy tartib-taomillarni davlat va xususiy subyekt o'rtasidagi "huquqiy tinchlik shartnomasi" deb atashadi. Ularning fikricha, ma'muriy tartib-taomillarning qat'iy qoliplari davlat organining ixtiyoriy (diskretsion) vakolatlarini suiiste'mol qilishdan asraydi. AQSh huquq tizimida esa ushbu masala "Tegishli huquqiy jarayon" (*Due Process of Law*) prinsipi orqali tushuntirilib, har qanday iqtisodiy cheklovdan oldin subyektning eshutilish huquqi kafolatlanishi shartligi ta'kidlanadi.

Janubiy Koreyalik tadqiqotchi Kim San-Xun o'zining "Osiyo iqtisodiy mo'jizalarida ma'muriy huquqning roli" nomli ishida shunday yozadi:

"Investor uchun qonunlarning matni emas, balki o'sha qonunlarni ijro etuvchi o'rta bo'g'in amaldorlarining kundalik protsessual xatti-harakatlari muhimroqdir. Agar tartib-taomillar shaffof bo'lmasa, har qanday qonuniy kafolat qog'ozda qolib ketaveradi."

Mahalliy huquqshunos olimlarimiz ham investorlar huquqlarini ta'minlashda ma'muriy aktlarning barqarorligi prinsiplarini va "Ma'muriy tartib-taomillar to'g'risida"gi Qonunning ijobiy ta'sirini tadqiq etishgan. Biroq, qonunchilikda fundamental prinsiplar e'lon qilingan bo'lsa-da, ularni buzganlik uchun ma'muriy organlarning moddiy va yuridik javobgarligi mexanizmlari amaliyotda to'liq ishlamayotganligi va bu sohada jiddiy kolliziyalar mavjudligi ochiq qolmoqda.

Metodologiya va Natijalar (Methodology & Results)

1. Metodologiya

Tadqiqot davomida qiyosiy-huquqiy, tizimli-funksional, induksiya, deduksiya hamda statistik tahlil metodlaridan foydalanildi. O'zbekiston Respublikasining "Ma'muriy tartib-taomillar to'g'risida"gi Qonuni, Investitsiya kodeksi loyihasi va ma'muriy sudlar tomonidan investorlar ishtirokidagi nizolarni ko'rib chiqish amaliyoti materiallari o'zaro taqqoslandi.

2. Natijalar va Ularning Kengaytirilgan Tahlili (Asosiy Qism)

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, investorlar va tadbirkorlik subyektlari duch keladigan asosiy ma'muriy to'siq — bu davlat organining o'zi ilgari chiqargan qonuniy qaror, ruxsatnoma yoki litsenziyani keyinchalik yetarli asossiz bekor qilishi, o'zgartirishi yoki uni tan olmasligidir.

Ushbu salbiy amaliyotga chek qo'yish uchun ma'muriy huquqda **"Ishonchning himoya qilinishi prinsipi"** (*Principle of protection of legitimate expectations*) belgilangan. Biz ushbu prinsipning moddiy va protsessual mohiyatini tizimli tahlil qildik.

Prinsipning huquqiy mexanizmi: Agar investor davlat organining bergan hujjati, ruxsatnomasi yoki rasmiy va'dasiga ishonib, mamlakat iqtisodiyotiga sarmoya kiritgan, zavod qurgan yoki ish o'rinlari yaratgan bo'lsa, keyinchalik ushbu hujjat hatto davlat organining o'z xatosi (masalan, ichki ekspertizaning noto'g'ri ketganligi) tufayli bekor qilinsa ham, investor mufassal himoyalani shart. Davlat o'z xatosining badalini investor zimmasiga yuklay olmaydi va yetkazilgan zarar (real zarar va boy berilgan foyda) davlat tomonidan to'liq qoplanishi shart.

Biroq, ma'muriy organlar tomonidan investitsiyaviy va tadbirkorlik faoliyatida ma'muriy tartib-taomillarni amalga oshirishda qonun prinsiplarining buzilishi hali ham yuqori darajada qolmoqda. O'tkazilgan tahlillar va sud statistikasi asosida ushbu qonunbuzilishlarning foiz munosabatidagi ulushi aniqlandi:

Kamchiliklar tasnifi	Foiz ulushi	Vizual indikator (Grafika)
Ma'muriy eshitish majburiyatiga rioya qilmaslik	40%	□□□□□□□□ (Yuqori risk)
Mutanosiblik (proporsionallik) prinsipini buzish	35%	□□□□□□□□ (O'rta risk)
Asossiz rad etish yoki muddatlarni buzish	25%	□□□□□□ (Tizimli to'siq)

Ushbu uchta asosiy tizimli kamchilikni mazmunan quyidagicha kengaytirilgan holatda tahlil qilamiz:

A) Ma'muriy eshitish majburiyatiga rioya qilmaslik (40%)

"Ma'muriy tartib-taomillar to'g'risida"gi Qonunning 38-moddasiga ko'ra, ma'muriy organ manfaatdor shaxsga salbiy ta'sir ko'rsatadigan ma'muriy akti qabul qilishdan oldin unga o'z fikrini bayon qilish va barcha vajlarini keltirish imkoniyatini (eshitishni) berishi shart. Amaliyotda esa hokimliklar, soliq yoki ekologiya organlari investorning litsenziyasini yoki yerga bo'lgan huquqini bekor qilishda uni chaqirmasdan, uning ishtirokisiz, sirtqi "kabinet qarorlari"ni qabul qilmoqda. Bu esa protsessual kafolatlarning eng qo'pol ravishda buzilishidir.

B) Mutanosiblik (proporsionallik) prinsipini buzish (35%)

Ushbu prinsipga ko'ra, davlat organi tomonidan investorga yuklanadigan cheklovlar yoki choralar davlat erishmoqchi bo'lgan qonuniy maqsadga mutanosib (mos) bo'lishi kerak. *Misol:* Xorijiy investor sanoat korxonasi qurayotganda texnik xavfsizlik yoki ekologik hujjatda kichik bir texnik xatolikka yo'l qo'ydi (masalan, hisobotni topshirish muddati 3 kunga kechikdi). Vakolatli davlat organi ushbu kichik

xato uchun butun boshli zavodning faoliyatini to'xtatib qo'yish yoki yer ajratish qarorini bekor qilish chorasini qo'llaydi. Vaholanki, maqsadga korxonani yopish orqali emas, balki jarima yoki xatoni tuzatish muddati berish orqali ham erishish mumkin edi. Bu mutanosiblik prinsipining yaqqol buzilishidir.

C) Asossiz rad etish yoki muddatlarni buzish (25%)

Investorlar tomonidan loyihalarni amalga oshirish uchun beriladigan arizalarni ko'rib chiqishda ma'muriy organlar tomonidan muddatlarning asossiz cho'zilishi yoki "umumiy so'zlar" bilan rad javobining berilishi sarmoyadorlarning mamlakat huquqiy tizimiga bo'lgan ishonchini so'ndiradi. Qonunda har bir rad javobi aniq huquqiy va faktik asoslarga ega bo'lishi shartligi belgilangan bo'lsa-da, amaliyotda "mahsuldor bo'lmagan quruq rad etishlar" ko'p uchraydi.

Xulosalar va Takliflar (Conclusions & Recommendations)

O'tkazilgan tizimli tahlillar asosida mamlakatimizda investitsiyaviy muhit barqarorligini ma'muriy-huquqiy vositalar orqali kafolatlash maqsadida quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi:

- 1. Sirtqi ma'muriy aktlarni mutloq haqiqiy emas deb topish qoidasi:** Qonunchilikka investor yoki tadbirkorga nisbatan cheklovchi xarakterdagi ma'muriy akt qabul qilinishidan oldin majburiy ravishda "**Ma'muriy eshitish**" o'tkazilmagan bo'lsa, bunday aktni sud tartibida hech qanday moddiy asoslariga qaramasdan, sof protsessual buzilish sifatida **avtomatik ravishda haqiqiy emas** deb topish normasi kiritilishi lozim. Bu chora davlat organlarini eshitish o'tkazishga majburlaydi.
- 2. Ma'muriy zararlarni qoplash jamg'armasini tuzish:** Davlat organlarining noqonuniy qarorlari yoki xatolari tufayli investorlarga yetkazilgan moddiy zararni tezkorlik bilan qoplashni ta'minlaydigan maxsus "Davlat ma'muriy kafolat jamg'armasi"ni tashkil etish zarur. Jamg'armaga to'langan mablag'lar keyinchalik zarar yetkazilishiga sababchi bo'lgan aybdor mansabdor shaxsdan regress tartibida undirib olinishi shart.
- 3. Diskretion vakolatlarning chegarasini qat'iylashtirish:** Bojxona, soliq va investitsiya departamentlarining erkin (ixtiyoriy) qaror qabul qilish chegaralari qonun bilan to'liq qoliplanib, "ma'muriy organ o'z xohishiga ko'ra qo'llashi mumkin" degan mavhum jumlar qonunosti hujjatlaridan to'liq chiqarib tashlanishi lozim.

Adabiyotlar ro'yxati (References)

1. O'zbekiston Respublikasining "Ma'muriy tartib-taomillar to'g'risida"gi Qonuni. // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 2018-y. (so'nggi o'zgartirishlar bilan).
2. Maurer H. Allgemeines Verwaltungsrecht (General Administrative Law). - Munich: C.H. Beck, 2020. - P. 210.

3. Kim Sang-Hoon. Administrative Law and Economic Development in East Asia.
- Seoul National University Press, 2022. - P. 89-95.
4. Shox F. Protection of Legitimate Expectations in Administrative Law. //
European Review of Public Law. - 2023. - Vol. 35. - P. 112.